

OCENE IN POROČILA

Zvonka Zupanič Slavec, **Družinska povezanost grofov Celjskih, Identifikacijska in epigenetska raziskava njihovih lobanj. Family Interlinkage of the Counts of Celje, An Identificational and Epigenetic Study on Their Skulls.** Ljubljana : ZRC, ZRC SAZU, Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, 2002. 276 strani.

Delo »Družinska povezanost grofov Celjskih« je zahtevna znanstvena raziskava, predstavljena kot berljivo in tudi širši javnosti nadvse zanimivo znanstveno delo. Ne gre za še eno izmed številnih »zgodb« o znameniti rodbini Celjskih. Predstojnica Inštituta za zgodovino medicine ljubljanske Medicinske fakultete doc. dr. Zvonka Zupanič Slavec se je osredotočila na preučevanje sorodniških vezi med člani družine, ki so pokopani v družinski grobnici, kot pove že naslov. O njih nas temeljito in prepričljivo pouči.

Ko se zamislimo nad nalogo, ki se je lotila raziskovalka, lahko občudujemo ugotovimo: kako ambiciozno! Malo znanstvenikov v našem nacionalnem prostoru si zastavlja tako težko dosegljive znanstvene cilje. Razlog je gotovo v najrazličnejših omejitvah, zlasti finančnih, ki hromijo znanstveno raziskovanje, morda pa tudi v naravnosti izobraževalnega sistema v hitro in učinkovito »produciranje« diplomantov, magistrstov in doktorjev znanosti. Zlasti v družboslovju in humanistiki prepogosto prihaja do izbora teme za znanstvene raziskave, ki je bolj povzetek že znanega kot nov prispevek k razvoju znanosti na določenem področju. Pa drznih hipotez in belih lis zagotovo ne manjka. Zgodovina medicine na Slovenskem je že tak zemljevid, poln belih lis, na katerem pa bi bilo gotovo najti veliko lažjih izzivov, kot je bila identifikacija 600 let starih lobanj članov rodbine Celjskih, zato izražam avtorici priznanje za znanstveno drznost in radovednost, ki ju nič ne ustavi in sta gorivo razvoja, čeprav nam za razumevanje drznih posameznikov včasih zmanjka perspektive ...

Izjemne ideje so najpogosteje izjemno preproste. S celjskimi grofi se Slovenci ponašamo, saj so bili najmočnejša in evropsko pomembna vladarska dinastija s sedežem na našem ozemlju, pa nismo do nedavno vedeli niti tega, ali je 18 najdenih lobanj resnično pripadalo njim, ali ni morebiti bila med njimi tudi katera iz drugih dveh grobnic minoritske cerkve, saj ne vemo, kje so posmrtni ostanki grobnice celjskih oprod, vitezov Soteških, oz. minoritov, in kaj pomenijo skrivnostne številke na njihovih lobanjah. Avtorico je tako navdihnila pomembnost in potrebnost raziskave kljub težavnosti zaradi časovne oddaljenosti, sama pa v uvodu navaja tudi uspešno identifikacijo nasilno umrlih članov družine Romanov kot dodaten razlog, da je bila prepričana v izvedljivost raziskave.

V raziskavi je bilo zastavljenih več vsebinsko raznolikih ciljev, kot je pri interdisciplinarnem delu neogibno: s področja zgodovine preučitev vseh dostopnih virov in rodoslovja o Celjskih, s področja medicine in paleogenetike preveritev hipoteze, da lobanje res pripadajo Celjskim, njihova poglobljena analiza, zlasti njihovih oblikovnih značilnosti in patologije, ter razjasnitev načina številčenja lobanj in vpeljava identifikacijske metode za ugotavljanje sorodnosti. V teku raziskave so se nekatere poti izkazale za slepe ulice, odprle pa so se nepričakovano tudi nove.

Delo »Družinska povezanost grofov Celjskih« je pregledno sestavljeno v skladu z naštetimi cilji. Začne se z rodovnikom Celjskih, ki je reprezentativno najučinkovitejša ponazoritev sorodniških povezav med posamezniki. Sledi kratek povzetek zgodovine rodbine in njihovih obsežnih posesti. Pri pregledovanju zadevnih virov se je avtorica, kot pravi v uvodu, boleče soočila z dejstvom, da se večinoma ukvarjamo s časovno bližjo preteklostjo in smo navajeni razpolagati z relativno bogatimi viri, s prištevanjem stoletij pa se viri redčijo in postajajo vse manj zanesljivi. Tudi v primeru Celjskih se je ohranilo zelo malo virov, zlasti družinskih dokumentov. V vsakem poznejšem obdobju so pomembnost ohranjenih virov presojali v skladu s tedanjimi interesi; šele odkar smo se zavedli dragocenosti vsakega materialnega dialoga s preteklostjo, nam je interes ohraniti prav vse, in je spoštovanje ostankov preteklosti ušlo iz zaprtih historiografskih krogov, da bi se razlilo v splošno vrednoto.

Avtorica raziskavo o Celjskih nadaljuje s popisom identifikacijskih metod, s katerimi se preselimo na področje medicine oziroma epigenetike. Seznanimo se z metodami za določanje spola, starosti, obolevnosti po lobanji, in metodami za določanje sorodnosti med lobanjami, ki se delijo na genetske (identifikacija s pomočjo DNK) in epigenetske (primerjava obnosnih votlin, očesnih odprtin, nosnih votlin in drugih epigenetskih znakov, skupaj čez 30 identifikacijskih točk). Metode so ponazorjene z ilustracijami.

Rezultate raziskave sestavljajo genealoški in biografski podatki za pričakovano pokopane v družinski grobnici Celjskih in več izsledkov v zvezi z njihovimi pokopi, ter identifikacijski rezultati. Slednji so v skladu z opisanimi metodami podrobno podani za vsako izmed 18 lobanj, skupaj z rentgenskimi posnetki oziroma fotografijami. Za vsako lobanjo se prepričamo, na osnovi kakšnih izsledkov je bil določen njen spol, pri čemer se zaradi verodostojnosti po možnosti križajo antroposkopski znaki, antropometrični indeksi in stomatološke metode. Starost lobanje je razvidna iz obliteracije lobanjskih živov, forenzičnih stomatoloških izsledkov in rentgenoloških metod. Podani so tudi zaključki rentgenološkega pregleda obnosnih votlin, paleopatoloških metod in sodnomoedicinske ekspertize. Popis zbranih identifikacijskih rezultatov za vsako lobanjo povzema komentar, ki se zaključí z ugotovitvijo o spolu in približni starosti umrlega. Celoto nam predoči končna preglednica lobanj po spolu in starosti.

S primerjavo zgodovinskih in identifikacijskih rezultatov avtorica dokaže, da je vrstni red pokopov sledil časovnemu zaporedju umiranja članov družine, pri čemer so ločeno pokopavali moške in ženske. Skrivnost številčenja lobanj je torej pojasnjena, ob predpostavki, da so bili v grobnici res pokopani le člani družine Celjskih in da se je s številčenjem zasedovalo nek smisel. Sistem pokopov je še bolj razviden iz skice razmestitve krst v grobnici.

Šele z vsemi zgoraj navedenimi zbranimi izsledki, zlasti s področja epigenetike, in potrjeno hipotezo o načinu številčenja lobanj je avtorica s kompleksno dedukcijo in kombiniranjem dopolnjujočih ali izključujočih se informacij mogla prepričljivo identificirati posamezno lobanjo kot pripadajočo določeni zgodovinski osebnosti oziroma članu družine Celjskih, kot jih poznamo iz zgodovinopisja in legend. Ker epigenetika na osnovi lobanj omogoča ugotavljanje sorodstvenih vezi, sedaj torej vemo, da so v grobnici Celjskih bili pokopani družina Friderika I., torej Friderik, soproga Didmund in sinova Herman I. in Ulrik I. (S primerjanjem toliko izsledkov je bilo mogoče celo potrditi napako pri številčenju oziroma zamenjavo lobanj pri tej družini.) V grobnici so tudi ostanki Hermana I. in soproge Katarine Koromanič ter sina Hansa, nadalje Ulrik I. in soproga Adelajda Wasejska ter sin Viljem, družina Friderika II., Elizabeta Frankopanska in Ulrik II., Herman III. in soproga Elizabeta Abensberška, mladoletni sin Ulrika II. Herman IV., družina Hermana II. (soproga Ana Schaunberška, sinovi Ludvik, Herman III. in Friderik II. ter morda polbrat Herman), nazadnje pa še od bolezní iznakaženi nezakonski sin Friderika II., Hans.

Družinska povezanost grofov Celjskih je nadalje prikazana še s popisom skupnih epigenetskih značilnosti vseh lobanj, ki nedvomno dokazujejo sorodstvene vezi, in rodovnikom pokopanih, potrjuje izsledke raziskave. Avtorica z veliko verjetnostjo in na osnovi domneve dotlej anonimnim, skrivnostno oštevilčenim lobanjam da imena, in mogočna družina, iztrgana neodvmljivemu razkroju in minevanju, oživi pred nami na sijajnih portretih akademskega slikarja Rudija Španzla, ki je s pomočjo umetnostnozgodovinske metode za rekonstrukcijo mehkih obraznih delov zrisal obraze najpomembnejših Celjskih po antropometričnih in oblikovnih značilnostih, ki jih je bilo mogoče razbrati iz lobanj. Obraz (čeprav na papirju) je veliko zgovornejši od besed. Zvonka Zupanič Slavec je v stotinah ur vztrajnega znanstvenega dela odprla nišo v času, segla stoletja nazaj in nam vrnila obraze Celjskih, s katerih sedaj znova beremo njihovo imenitno zgodovino.

A to še ni vse. Rodoslovna raziskava je avtorici odkrila, da ponosni Celjski za sodobnost sploh niso dokončno izgubljeni. Po Barbari Celjski je bilo mogoče izslediti potomce družine, s čemer je nastala izjemna možnost za identifikacijo s pomočjo DNK, podobno kot v primeru Romanovih. Žal je bil dedni material v ohranjenih lobanjah tako poškodovan, da primerjava ni bila izvedljiva. Izjemnost izsledkov epigenetske metode, ki je bila pri nas uporabljena prvič, v svetu nasploh pa šele drugič, vzorčna študija Celjskih na njeni osnovi pa je vzbudila veliko zanimanja tudi v znanstvenih krogih v tujini, ni zato nič manjša.

Ob rezultatih, ki so prinesli odgovore na številna vprašanja, je raziskava odprla tudi nekaj novih vprašanj in se ustavila pred tistimi, na katera še zmeraj ni najti odgovora. Avtorica jih povzema v

razpravi, ki ji, oborožena z dragoceno izkušnjo, doda tudi oceno uporabljenih metod. Bomo kdaj našli 19 lobanjo? Kje so posmrtni ostanki majhnih otrok Celjskih? Zakaj ob lobanjah niso ohranjene spodnječeljustnične kosti, ki bi omogočile lažjo identifikacijo? Kakšen je bil vzrok smrti pri več članih družine? Zakaj je mogoča družina pravzaprav izumrla? Če že konkretnega vzroka smrti pri zadnjih rojenih otrocih ni mogoče določiti, avtorica ugotavlja, da visoka smrtnost otrok v tistem času zaradi najrazličnejših bolezni ni bila edini posredni razlog. Tudi brezobzirno dinastično sklepanje zakonov je opravilo svoje, saj na silo zvezanih zakoncev ni bilo mogoče prisiliti, da bi vneto skrbeli za številno potomstvo. Nekatere človeške značilnosti so pač brezčasne.

Jacques Maritain je v uvodu k delu »Človek in država« zapisal, da »... filozofski jezik ne bi smel biti omejen na akademski muzej abstraktnih formul in logističnih simbolov ali na literarna nebesa uglednih in vzvišenih angelov, ki naj bi se ne izražali kot ljudje.« Zakaj bi filozofi uporabljali jezik angelov, če pa so sami ljudje in pišejo za ljudi? Zvonka Zupanič Slavec s tekočim jezikom, ki se ne zapleta po nepotrebnem v nerazumljivo znanstveno latovščino, pri čemer pa ne izgubi argumentirane prepričljivosti, sledi temu vodilu.

Zvonka Zupanič Slavec z »Družinsko povezanostjo grofov Celjskih« objavlja pomemben interdisciplinarni prispevek k slovenski znanosti nasploh. Raziskava je oživila tudi muzealije v zvezi s Celjskimi, tako da je njen interdisciplinarni domet še širši. Poglobljeno preučevanje rodbine Celjskih kot najpomembnejše vladarske družine na Slovenskem je nedvomno tudi v nacionalnem kulturnem interesu. Za identifikacijo posmrtnih ostankov svojih družinskih članov oziroma pomembnih zgodovinskih osebnosti se zanimajo posamezniki in ustanove, kar kliče po nadaljnjem interdisciplinarnem sodelovanju zgodovinarjev, genealogov in sodnih medicincev.

Cirila Toplak

Medieval Warfare: A History. Ur. Maurice Keen. Oxford: University Press, 1999. 340 strani.

Navkljub velikemu zanimanju za vojaško zgodovino angleško zgodovino pisje zadnja desetletja ni premoglo nobenega lastnega izdelka, ki bi zadovoljivo predstavljal širšo podobo srednjeveškega vojskovanja ob upoštevanju izsledkov novejših raziskav. Vlogo nekakšnega splošnega uvoda v to zanimivo poglavje je precej časa predstavljalo Contaminejevo delo *War in the Middle Ages*, sicer prevod francoskega izvirnika. Tako stanje je trajalo vse do leta 1999, ko je v založbi Oxford University Press in ob uredništvu priznanega medievista M. Keena ter pomoči enajstih sodelavcev izšla knjiga *Medieval Warfare*. Zasnovana je bila kot pregleden, obvladljiv in ne preobsežen priročnik srednjeveške vojaške zgodovine, ki bi koristil tako zgodovinarjem kot širšemu občinstvu zahtevnejših bralcev. Pri tem se osredotoča na Evropo zahodnega kulturnega kroga, časovno pa zajema obdobje od 8. pa do konca 15. stoletja.

Knjiga je shematsko razdeljena na dva osnovna dela. Prvi obravnava šest faz srednjeveškega vojskovanja in je kronološko, torej povsem tradicionalno zasnovan. Začne se s karolinško dobo in prvimi zametki fevdalnega vojaškega sistema, ki je kasneje tako izrazito zaznamoval visoki srednji vek. Poleg bistvenih izboljšav na področju organizacije in logistike, ki so jih uvajali Karel Veliki in njegovi nasledniki, velja izpostaviti vedno večji pomen težke konjenice, ki je sčasoma zasenčila pehoto. Posebno poglavje je namenjeno vikinškim vdorom, ki so s svojimi bliskovitimi vdori in dolgimi ladjami tako korenito pretresli in v marsičem spremenili vojaško ureditev Zahodne Evrope. Vpliv bojevitih severnjakov pa se s tem ni ustavil; z Normani je segel v celotno Sredozemlje in se dotaknil Bizanca.

Sledi velika ekspanzija v 11. in 12. stoletju, čas vsesplošnega napredka, razvoja fevdalizma in krepitve gospodarstva, ki pa sovпада tudi z vedno agresivnejšo politiko vojaške širitve. V tem času se je dokončno utrdil fevdalni vojaški model, kakršen je v precej nespremenjeni obliki obstal v Evropi še naslednji dve stoletji. Na to se navezuje poglavje o križarskih vojnah kot morda najznačilnejša epizoda srednjeveškega ekspanzionizma. Raziskovanje križarskih vojn je posebnega pomena, saj pomeni prvotno preizkušnjo zahodnoevropskega modela v okoliščinah, ki so mu bile sicer povsem tuje.